

DOI: 10.20535/2522-1078.2023.1(13).287518

УДК 002:655

Надходження до редакції: 16.07.2023

Прийняття до друку: 27.08.2023

Касянчук В. О.

*канд. наук із соц. комунікацій, доц. кафедри
видавничої справи та редагування
Навчально-наукового видавничо-
поліграфічного інституту, КПІ ім. Ігоря
Сікорського, м. Київ, Україна,
valerie.kasianchuk@gmail.com*

ORCID: 0000-0003-1690-0735

Гашимова М. Р.

*студент кафедри видавничої справи
та редагування Навчально-наукового
видавничо-поліграфічного інституту,
КПІ ім. Ігоря Сікорського, м. Київ, Україна,
gashimova.mr@gmail.com*

Kasianchuk V.

*PhD of Social Communications, Associate
Professor at the Department of Publishing
and Editing, Publishing and Printing Institute
of Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute, Kyiv,
Ukraine, valerie.kasianchuk@gmail.com*

ORCID: 0000-0003-1690-0735

Hashimova M.

*Student of the Department of Publishing
and Editing, Educational and Scientific Publishing
and Printing Institute of Igor Sikorsky
Kyiv Polytechnic Institute, Kyiv, Ukraine,
gashimova.mr@gmail.com*

БЕТА-ЧИТАННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ВИД АВНИЧІЙ СФЕРІ BETA-READING IN THE UKRAINIAN PUBLISHING SPHERE

У статті проаналізовано явище бета-читання в Україні серед досвідчених письменників та професійних видавців. Попередні наукові розвідки стосувалися саме діяльності письменників-аматорів у мережевих спільнотах. Матеріалом дослідження стали 9 опублікованих інтерв'ю українських письменників, а також особисті інтерв'ю з редакторкою видавництва, літературознавицею, букблогером та письменником.

Класифіковано бета-рідерів за такими характеристиками: за близькістю до автора; за рівнем професійності; за ініціатором взаємодії; за типом оплати послуг. Встановлено, що до бета-читання вдаються не лише письменники-початківці, а й досвідчені автори. У сучасній видавничій сфері України бета-читання має два напрямки. Перший — це консультування досвідчених письменників на етапі чернетки й до надання рукопису на розгляд у видавництво. Осіб, які будуть залучені до аналізу рукопису, автори добирають відповідно до власних завдань. Виокремлюємо три категорії бета-читачів: професіонали, які мають необхідні спеціалізовані знання; представники цільової аудиторії тексту; особистий вибір

письменника, вмотивований його потребами. Другий напрямок — це оцінювання, що виконується для видавництва на етапі добору рукопису. Параметри такого аналізу можуть дещо різнитися залежно від того, чи рукопис написано на замовлення видавництва, чи надано автором самостійно. Безоплатне бета-читання в Україні зосереджене в письменницьких спільнотах та фанатських об'єднаннях, в яких розроблено й обґрунтовано правила ввічливого та корисного для письменників аналізу текстів. Добір бета-рідерів з таких ком'юніті має обґрунтування навіть для досвідчених письменників через спеціалізацію таких читачів на тому чи іншому жанрі літератури. Оплачуване бета-читання є більш професійним рівнем, містить ознаки літературного консультування та відповідає загальним правилам редагування рукопису.

Ключові слова: бета-читання, бета-рідерство, видавнича справа, авторський рукопис, редакційно-видавничий процес, редагування.

In the article it is analyzed the phenomenon of beta reading in Ukraine among experienced writers and professional publishers. Previous scientific investigations were specifically related to the activities of amateur writers in online communities. The research material was 9 published interviews of Ukrainian writers and personal interviews with the publishing house editor, the literary critic, the book blogger and the writer. Beta readers are classified by the following characteristics: proximity to the author; professional level; the interaction initiator; payment type for services. It has been established that beta reading is used not only by novice writers, but also by experienced authors. In the modern Ukrainian publishing industry, beta reading has two directions. The first is the consultation of experienced writers at the draft stage and before manuscript submission to the publishing house. The authors select the persons according to their own tasks. We distinguish three categories of beta readers: professionals who have the necessary specialized knowledge; the text target audience representatives; writer's personal choice, motivated by his needs. The second direction is the assessment performed for publishing houses at the stage of manuscript selection. The parameters of such analysis may differ slightly depending on whether the manuscript was commissioned by the publisher or submitted by the author himself.

Free beta reading in Ukraine is concentrated in writing communities and fan associations, in which the rules of politeness and useful for writers' analysis of texts have been developed and substantiated. The beta readers selection from such communities is justified even for experienced writers due to the specialization of such readers in a given literature genre. Paid beta reading is a more professional level, contains the marks of a literary consultation and complies with the general rules of manuscript editor's analysis.

Keywords: beta reading, publishing, author's manuscript, editorial-publishing process, analysis by editor.

Постановка проблеми. Останніми роками на українському книговидавничому ринку спостерігається тенденція зростання частки саме українських авторів. Повномасштабне військове вторгнення росії в Україну привернуло увагу закордонної громадськості до української літератури, тож «за кордоном зросла зацікавленість до української художньої літератури, репортажистики, щоденників, есеїв та навіть поезії» [3]. Розширення кількості української автури та поява нових можливостей видозмінює раніше усталені процеси в українській традиції письменницької та редакторської роботи. Так, останнім часом спостерігаємо становлення в Україні послуги з бета-читання (або бета-рідерства).

Метою дослідження є з'ясувати роль бета-читання в підготовці рукопису до друку, зокрема застосовуючи досвід сучасних українських редакторів, письменників та бета-читачів.

Огляд попередніх досліджень. За кордоном найбільша цікавість до явища бета-читання помітна у 2000-х роках — у час активної появи та розквіту онлайн-спільнот, де автори-аматори розміщували свої твори та просили інших учасників їх прочитати й оцінити. Так, А. Карпович з погляду можливостей мережевих технологій та спільної роботи над рукописом завдяки їм аналізувала аудиторію як редактора, зокрема розглядала подібність бета-читання з професійним редакторським читанням, а також місце бета-читачів в онлайн-товариствах любителів фанфіків [12]. М. Меєр і М. Такер [14], М. Гуєрреро-Піко [10] у своїх роботах також описували бета-читання в контексті фанових інтернет-спільнот. Р. Блек згадувала про бета-читання як спільну взаємодію, що допомагає авторам-аматорам зростати як письменникам у середовищі фанових онлайн-ресурсів [8]. Саме завдяки цій спільній взаємодії бета-читання може сприйматися як різновид неформальної освіти, тож Х. Дженкінс згадує його як відповідний інструмент у дослідженні про медіаосвіту в ХХІ ст. [11]. Найсвіжіше наукове дослідження про бета-читання має дещо інший контекст — це взаємодія між автором та бета-читачем на двох онлайн-платформах, які задумані як спільноти, що навчають письменницької майстерності [15].

В Україні явище бета-читання поки що не було докладно описане дослідниками, зокрема робота Н. Романюк та С. Кравчук також стосується сайту фанфіків, а бета-читання згадується побіжно [5]. У контексті фахового процесу редакційної підготовки видання до друку бета-читання ще не було проаналізоване, зокрема в Україні.

Методологія наукового дослідження. Для досягнення мети дослідження було використано: аналітико-синтетичний метод для добору та вивчення наукових і фахових джерел; контент-аналіз опублікованих інтерв'ю українських письменників та редакторів у медіаресурсах для розуміння місця бета-рідингу в їхній роботі; метод особистого інтерв'ю для збирання інформації про досвід редакторів, бета-читачів та письменників; індуктивний метод для узагальнення отриманих даних.

Матеріалом дослідження стали 9 опублікованих інтерв'ю та особисті інтерв'ю з учасниками книговидавничого ринку про досвід бета-читання — редакторкою видавництва «Темпора» Б. Романцовою, літературознавицею та письменницею А. Євдокимовою, букблогером В. Дідиком та письменником С. Мартинюком.

Результати досліджень. Оскільки попередні наукові розвідки стосувалися саме діяльності письменників-аматорів у мережевих спільнотах, то бета-читання (або бета-рідерство) описувалося як «практика надання оповідання обраному (і довіреному) колезі-письменнику чи іншому члену спільноти фанатської фантастики перед тим, як зробити її доступною для широкої читацької аудиторії» [12, с. 172]. Однак поза межами фанатської спільноти можемо говорити про те, що бета-читання — це передредакторський етап роботи з книгою, коли чернетку готового (або майже готового) літературного твору доручають прочитати іншій особі перед тим, як пропонувати рукопис видавництву. Зрідка може використовуватися альфа-читання — перегляд тексту іншою особою в процесі написання, яка читає і коментує окремі розділи чи, наприклад, тільки початок твору [7]. Згідно з Б. Романцовою, альфа-читання популярне за кордоном, в Україні воно поки що не набуло поширення.

Бета-читання — явище не нове. Письменники й раніше давали на прочитання чернетки своїх творів колегам чи друзям задля отримання відгуку. Зокрема, поняття «бета-рідери», що вживається на рівні з поняттям «бета-читачі» у видавничій сфері, О. Забужко застосовує до аудиторії «Журналу», який випускав Т. Шевченко [2].

Сучасна практика бета-читання дозволяє класифікувати виконавців цих послуг за такими характеристиками:

- за спеціалізованими знаннями;
- за ініціатором взаємодії: автор знаходить самостійно, за допомогою певних ресурсів — бета-читачі першими пишуть автору й пропонують свої послуги;
- за типом оплати послуг: працюють за платню — працюють без оплати.

В Україні явище бета-читання подібно до американських та європейських письменницьких традицій також утворилося навколо тих чи інших літературних угруповань, жанрових спільнот, спеціалізованих форумів, літературних платформ. Наприклад, автори сучасної молодієї поезії гуртуються навколо видавництва «Смолоскип», жанру фантастики — навколо ком'юніті «Фантастичні talks», активно працюють автори платформ «Аркуш» та «Букнет» тощо. Також практика бета-читання сформувалася навколо спеціалізованих курсів, зокрема Litosvita. Їх правила:

- зобов'язання коментувати інших;
- обсяг тексту — до 100 тис знаків з пробілами;
- дотримання правил екологічної та ввічливої комунікації, підтримання атмосфери конструктивного обговорення;
- критика тексту, а не автора, поліпшення якості тексту;
- конкретика й чіткий фідбек: що саме подобається / не подобається і чому, а також запропонувати альтернативу (якщо це необхідно);
- звертати увагу на сюжет, конфлікт, персонажів, наратора, сеттинг, мову й стиль твору [13].

За рекомендаціями літературної платформи BookNet основними завданнями бета-читачів є:

- виявити в сюжеті невідповідності та недопрацювання автора;
- вказати на не до кінця описані характери;
- виділити уривки, де темп видається заповільним чи зашвидким;
- вказати на діалоги, які звучать неприродньо чи нереалістично [1].

Зокрема, письменник О. Українець так описує свій досвід: бета-читач його тексту перевіряв по мапах і встановив невідповідність напрямку руху в окремому епізоді [6]. Також бета-читачі можуть звертати увагу на хронологічні чи географічні розбіжності, коли це «в процесі письма може легко вилетіти з голови і у тебе може з полудня стати вечір впродовж умовної години часу» [6]. Тож, за О. Українцем, «бета-рідер — це людина, котра читає твій драфт і помічає те, за що тебе будуть хаяти, якщо ця книжка вийде в такому вигляді» [6].

Тож якісне бета-читання — це вказати на недоліки в тексті, а у зворотному зв'язку надати поради або пропозиції, як поліпшити ті чи інші фрагменти. За кордоном поширене використання спеціальних чек-листів або анкет для бета-ридерів. В Україні існує практика, коли письменники самостійно вказують на моменти в тексті, на які варто звернути увагу й перевірити на наявність невідповідностей чи інших проблем.

За результатами аналізу опублікованих у медіа інтерв'ю встановлено, що до бета-читання вдаються не лише письменники-початківці, а й досвідчені автори. Бета-читачем І. Карпи були літераторка Г. Шиян. О. Луцевська зверталася до своїх бета-рідерів, щоб дізнатися, наскільки мова героїв відповідає тій, якою оперують сучасні діти й підлітки. Реакцію від бета-читачів на окремі сцени, в яких вона не була впевнена, очікувала І. Жураковська. М. Кідрук залучає бета-рідерів до прочитання другої чернетки тексту. А. Біленька, яка зараз живе в Нідерландах, зазначає, що там робота з бета-рідерами є обов'язковим етапом на шляху створення книги. О. Українець зауважив, що «його твір “Транс” всім сподобався, але його ніхто не зрозумів (шість бета-рідерів дали зовсім різні інтерпретації роману, а коли Остап показав текст видавцю О. Жупанському, той дав сьому)» [9, с. 41].

Бета-читання, як і будь-яка критика, особливо від недосвідчених осіб, може вплинути на автора не завжди позитивно. Наприклад, Н. Ліщинська «надовго відклала свій текст, коли дізналась, що один з бета-рідерів порівняв його з творчістю іншого відомого письменника. За словами авторки, їй неприємна була сама думка про те, що вона може бути чийось епігоном» [9, с. 45].

Літературознавиця А. Євдокимова визначає бета-читача так: це особа, яка має потрібні авторові компетенції, щоб прочитати текст. Наприклад, якщо це медичний трилер, то давати його читати слід не лише літературознавцям, але й людям, які працюють з медичною тематикою. Тут бета-читач виконує (як і редактор) функцію зовнішнього читача. А. Євдокимова наголошує, що після бета-читача автор ще може щось змінювати, а от після читання редактора «автор лише протирає серветкою, а не пиляє лобзиком — ось у чому відмінність». Літературознавиця пише книгу для підлітків та планує, щоб її бета-читачі допомогли їй встановити, чи зрозуміють і сприймуть текст діти.

Про свій досвід бета-читання розповідає бук-блогер В. Дідик: це була книга письменниці Н. Нікуліної, з якою вони були знайомі. Вона запропонувала йому прочитати текст, правки до якого вони потім детально обговорювали. Після декількох успішних взаємодій букблогер перейшов на оплачуване бета-читання, адже це складна професійна робота, яка займає багато часу й потребує так само багато сил.

Письменник С. Мартинюк розповідає, що залучав бета-читачів, аби мати фокус-групу з різних людей. Його останній роман присвячений посттравматичному стресовому розладу, тож бета-читачами стали

військові, психотерапевти, юристи, щоби надати історії достовірності, тобто мова йшла про добір саме компетентних людей, а не просто групи читачів. До бета-читання опублікованого кілька років тому роману «Рок-н-рол» С. Мартинюк залучав музикантів, журналістів і досвідчених читачів. Для цього давав оголошення через соцмережі, обирав серед заявок охочих, самостійно писав людям.

Оплата за послуги бета-читача прямо пов'язана з рівнем його професійності. Є платні сайти бета-рідерів, де люди беруться за аналіз текстів того чи іншого жанру, маючи досвід або спеціалізовані навички. Однак безкоштовне бета-рідерство більш поширене. Н. Треондарт стверджує, що виконувати безоплатне (або невисокооплачуване) бета-рідерство таких читачів спонукає бажання наблизитися до кар'єри у видавничій сфері та/або бажання визнання, що впливають зі статусу письменника, твір якого вони аналізують [7].

В Україні послуга бета-читання здебільшого безоплатна, якщо ж йдеться про платну, то це можна назвати літературним консультуванням — це глибший, докладніший, професійний рівень занурення в текст. Відповідно до бета-читачів, які працюють безкоштовно, не висувуються вимоги з докладного рецензування матеріалу.

Редакторка Б. Романцова зазначає, що в Україні літературні консультанти (за кордоном такі функції виконують здебільшого літературні агенти) — це професійні читачі, які можуть бути або афілійовані за видавцями, або працювати самостійно. Вони допомагають авторові доробити текст до стану, коли його візьме видавництво. Це вже більш глобальна робота: консультанти перевіряють матеріал на відповідність жанру, визначають психологічність персонажів, відстежують сюжет і структуру, тобто працюють з вищим рівнем тексту. Подекуди автори, що мають укладені угоди з видавцями, усе одно спочатку звертаються до літературних консультантів за відповідним аналізом, щоб відшліфувати й зробити твір кращим, а вже потім ідуть до літературних редакторів.

В українській видавничій сфері, зокрема у видавництві «Темпора», існує окрема позиція рідера, функціональними обов'язками якого є добирати тексти й відповідати авторам, які їх надіслали. Власне, редактор у видавництві може виконувати обов'язки рідера. З досвіду роботи Б. Романцової, рідер має звертати увагу на жанр тексту, наскільки добре його написано, на те, наскільки його можна вписати в тематичну нішу, наприклад серію, чи працює видавництво з таким типом текстів, чи пасує загальному репертуару, чи не забагато цього жанру. Також рідер

дивиться на обсяг, на формальні умови до друку (визначає приблизну собівартість друку). Після ситуації з С. Суботою тепер рідер також перевіряє образ й імідж автора, його реноме.

Інша ситуація, коли не автор надає рукопис у видавництво, а видавництво замовляє книгу. Про таку ситуацію розповідає директорка видавництва Vivat Ю. Орлова. У такому разі, «коли рукопис готовий — його вичитують бета-рідери. Це спеціальні «читачі», які для нас оцінюють текст за певними критеріями: наскільки розкрита тема, прописані герої, яка якість мови, сюжет і т. п.» [4]. Вони завжди працюють на фрілансі.

Висновки. Таким чином, у сучасній професійній видавничій сфері України бета-читання має два напрямки.

Перший — це консультування досвідчених письменників на етапі чернетки й до надання рукопису на розгляд у видавництво. Осіб, які будуть залучені до аналізу рукопису, автори добирають відповідно до власних завдань. Виокремлюємо три категорії бета-читачів:

- професіонали, які мають необхідні спеціалізовані знання, щоб підтвердити реалістичність написаного чи поліпшити матеріал з літературної точки зору;
- представники цільової аудиторії тексту, які оцінюють його з погляду читацької привабливості;
- особистий вибір письменника, вмотивований його потребами для оцінювання рукопису (родичі, друзі та ін.).

Другий напрямок — це оцінювання, що виконується для видавництв на етапі добору рукопису. Параметри такого аналізу можуть дещо різнитися залежно від того, чи рукопис написано на замовлення видавництва, чи надано автором самостійно.

Безоплатне бета-читання в Україні зосереджене в письменницьких спільнотах та фанатських об'єднаннях, в яких розроблено й обґрунтовано правила ввічливого та корисного для письменників аналізу текстів. Добір бета-рідерів з таких ком'юніті має обґрунтування навіть для досвідчених письменників через спеціалізацію таких читачів на тому чи іншому жанрі літератури. Оплачуване бета-читання є більш професійним рівнем, містить ознаки літературного консультування та загалом відповідає загальним правилам реданалізу рукопису.

Подальші наукові дослідження з цієї теми варто пов'язати з особливостями комунікації з бета-рідерами, що просувало б подальший розвиток бета-читання на більш фаховий рівень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Демиденко К. Хто хоче стати бета-рідером? // Літературна платформа «Букнет». URL: <https://booknet.ua/blogs/post/237016> (дата звернення: 10.06.2023)
2. Добуш Ю. Оксана Забужко про Шевченка: «В Європі тоді ніхто ще так не писав». Локальна історія : вебсайт. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/interviu/okšana-zabuzhko-v-ievropi-todi-nikhto-shche-tak-ne-pisav/> (дата звернення: 10.06.2023).
3. Загоруй А., Хмельовська О. 9 місяців вторгнення: як українські видавці працюють під час війни. Читомо. URL: <https://chytomo.com/9-misiatsiv-vtorhnennia-iaak-zaraz-pratsiuiut-vydavtsiv-v-ukraini/> (дата звернення: 15.06.2023)
4. Про те, як книга потрапляє на полицю, читацькі симпатії та жіночий стиль керування: інтерв'ю з генеральною директоркою видавництва Vivat Юлією Орловою R Budni. URL: <https://budni.rabota.ua/ua/career/intervyu-z-heneralnoyu-dyrektorkoyu-vydavnytstva-vivat-yuliiyeu-orlovoyu> (дата звернення: 10.06.2023).
5. Романюк Н. В., Кравчук С. М. Структура сайту «Книга фанфіків» як майданчик популяризації жанру фанфікшену. Молодий вчений. 2021. Вип. 4 (92). С. 236–239. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/534/519> (дата звернення: 10.06.2023).
6. Федоріна В. Про героїв, котрі помиляються. Kyiv daily. URL: https://kyivdaily.com.ua/ostap-ukra%D1%97necz/?utm_source=rss&utm_medium=rss&utm_campaign=ostap-ukra%25d1%2597necz (дата звернення: 10.06.2023).
7. Як написати і видати власну книгу? Поради редакторки Богдани Романцової // Happy Monday. URL: <https://happymonday.ua/jak-napysaty-knygu-i-vydaty> (date of access: 15.06.2023).
8. Black R. Fanfiction Writing and the Construction of Space. E-Learning. 2007. Vol. 4. № 4. P. 384–397. URL: <http://dx.doi.org/10.2304/elea.2007.4.4.384> (date of access: 15.06.2023).
9. Das_ist_fantastisch : альманах україномовної фантастики. 2018/2019. URL: https://shron3.chtyvo.org.ua/Das_ist_fantastisch/N05_Cimmeria.pdf (date of access: 15.06.2023).
10. Guerrero-Pico M. Fanfiction y beta reading: escritura colaborativa en red. Lectoescritura digital. Lectoescritura digital. Ministerio de Educación, Ciencia y Deporte (Gobierno de España), 2019. P. 61–68. URL: https://www.researchgate.net/publication/335224347_

Fanfiction_y_beta_reading_escritura_colaborativa_en_red (date of access: 15.06.2023).

11. Jenkins H. Confronting the challenges of participatory culture: Media education for the 21st century (Part One). *Nordic Journal of Digital Literacy*. 2007. Vol. 2. Iss. 1. P. 23–33. URL: <https://doi.org/10.18261/ISSN1891-943X-2007-01-03> (date of access: 15.06.2023).
12. Karpovich A. The Audience as Editor: The Role of Beta Readers in Online Fan Fiction Communities. *Fan Fiction and Fan Communities in the Age of the Internet: New Essays*. McFarland & Company, 2006. P. 171–188. URL: https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=11ODBAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA171&dq=beta-reading&ots=3AXkJvdNG9&sig=yAaKBwC9kdD0jFIrQrSPPONnJdw&redir_esc=y#v=onepage&q=beta-reading&f=false (date of access: 15.06.2023)
13. Litosvita запускає клуб бета-рідерів. Читомо. URL: <https://chytomo.com/litosvita-zapuskaie-klub-beta-rideriv/> (дата звернення: 10.06.2023).
14. Meyer M., Tucker M. Original Articles Textual Poaching and Beyond: Fan Communities and Fandoms in the Age of the Internet. *Review of Communication*. 2007. Vol. 7. Is. 1. P. 103–116. URL: <https://doi.org/10.1080/15358590701211357> (date of access: 15.06.2023).
15. Tréhondart N. Recruiting beta readers on online writing platforms. *Hybrid*. 2022. № 8. URL: <https://doi.org/10.4000/hybrid.2280> (date of access: 15.06.2023).

REFERENCES

1. Demydenko, K. (2021). Khto khoche staty beta-riderom? [Who wants to become a beta reader?]. *Literaturna platforma «Buknet»*. Retrieved 10 June 2023 from: <https://booknet.ua/blogs/post/237016>
2. Dobush, Y. (2021). Oksana Zabuzhko pro Shevchenka: «V Yevropi todi nikhto shche tak ne pysav» [Oksana Zabuzhko about Shevchenko: «In Europe at that time, no one wrote like that»]. *Lokal'na istoriya*. Retrieved 10 June 2023 from: <https://localhistory.org.ua/texts/interviu/oksanazabuzhko-v-ievropi-todi-nikhto-shche-tak-ne-pisav/>
3. Zahoruy, A., Khmel'ovs'ka, O. (2023). 9 misyatsiv vtorhnennya: yak ukrayins'ki vydavtsi pratsyuyut' pid chas viyny [9 months of invasion: how Ukrainian publishers work during the war.]. *Chytomo*. Retrieved

- 15 June 2023 from: <https://chytomo.com/9-misiatsiv-vtorhnennia-ia-kzaraz-pratsiuiut-vydavtsiv-v-ukraini/>
4. Pro te, yak knyha potraplyaye na polytsyu, chytats'ki sympatiyi ta zhinochyy styl' keruvannya: interv"yu z heneral'noyu dyrektorkoyu vydavnytstva Vivat Yuliyeyu Orlovoyu [About how the book gets on the shelf, readership and female management style: an interview with Yulia Orlova, CEO of Vivat publishing house] (2019). R Budni. Retrieved 10 June 2023 from: <https://budni.rabota.ua/ua/career/intervyu-z-heneralnoyu-dyrektorkoyu-vydavnytstva-vivat-yuliyeyu-orlovoyu>
 5. Romanyuk, N. V., Kravchuk, S. M. (2021). Struktura saytu «Knyha fanfikiv» yak maydanchyk populyaryzatsiyi zhanru fanfikshenu [The structure of the site «Book of fan fiction» as a platform for the popularization of the genre of fan fiction]. *Molodyy vchenyy*, 4 (92), 236–239. Retrieved 10 June 2023 from: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/534/519>
 6. Fedorina, V. (2021). Pro heroyiv, kotri pomylyayut'sya [About heroes who make mistakes]. *Kyiv daily*. Retrieved 10 June 2023 from: https://kyivdaily.com.ua/ostap-ukra%D1%97necz/?utm_source=rss&utm_medium=rss&utm_campaign=ostap-ukra%25d1%2597necz
 7. Yak napysaty i vydaty vlasnu knyhu? Porady redaktorky Bohdany Romantsovoyi (2019). [How to write and publish your own book? Tips from editor Bohdana Romantsova]. *Happy Monday*. Retrieved 15 June 2023 from: <https://happymonday.ua/jak-napysaty-knygu-i-vydaty>
 8. Black, R. (2007). Fanfiction Writing and the Construction of Space. *E-Learning*, Vol. 4, 4, pp. 384–397. Retrieved 15 June 2023 from: <http://dx.doi.org/10.2304/elea.2007.4.4.384>
 9. Das_ist_fantastisch : al'manakh ukrayinomovnoyi fantastyky [Das_ist_fantastisch: an almanac of Ukrainian-language fiction] (2018/2019). Retrieved 15 June 2023 from: https://shron3.chtyvo.org.ua/Das_ist_fantastisch/N05_Cimmeria.pdf
 10. Guerrero-Pico, M. (2019). Fanfiction y beta reading: escritura colaborativa en red. *Lectoescritura digital*. Lectoescritura digital. Ministerio de Educación, Ciencia y Deporte (Gobierno de España), pp. 61–68. Retrieved 15 June 2023 from: https://www.researchgate.net/publication/335224347_Fanfiction_y_beta_reading_escritura_colaborativa_en_red
 11. Jenkins, H. (2007). Confronting the challenges of participatory culture: Media education for the 21st century (Part One). *Nordic Journal of*

- Digital Literacy, 2, 1, 23–33. Retrieved 15 June 2023 from: <https://doi.org/10.18261/ISSN1891-943X-2007-01-03>
12. Karpovich, A. (2006). The Audience as Editor: The Role of Beta Readers in Online Fan Fiction Communities. *Fan Fiction and Fan Communities in the Age of the Internet: New Essays*. McFarland & Company, pp. 171–188. Retrieved 15 June 2023 from: https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=11ODBAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA171&dq=beta-reading&ots=3AXkJvdNG9&sig=yAaKBwC9kdD0jFIrQrSPPONnJdw&redir_esc=y#v=onepage&q=beta-reading&f=false
 13. Litosvita zapuskaye klub beta-rideriv [Litosvita launches a club of beta readers] (2022). Chytomo. Retrieved 10 June 2023 from: <https://chytomo.com/litosvita-zapuskaie-klub-beta-rideriv/>
 14. Meyer, M., Tucker, M. (2007). Original Articles Textual Poaching and Beyond: Fan Communities and Fandoms in the Age of the Internet. *Review of Communication*, Vol. 7, 1, pp. 103–116. Retrieved 15 June 2023 from: <https://doi.org/10.1080/15358590701211357>
 15. Tréhondart, N. (2022). Recruiting beta readers on online writing platforms. *Hybrid*, 8. Retrieved 15 June 2023 from: <https://doi.org/10.4000/hybrid.2280>.